

УДК 371.212.7

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-29>

Світлана ЛУК'ЯНЧУК,

orcid.org/0000-0001-6799-3666

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та методик навчання української й іноземних мов

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна) svitlanalukianchuk@gmail.com

Марина КОМОГОРОВА,

orcid.org/0000-0002-6829-811X

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та методик навчання української й іноземних мов

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна) mkomogorova@ukr.net

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОЦІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Метою статті є розробка системи вправ для формування лексичних навичок учнів початкової школи на уроці англійської мови. Здійснено аналіз наукових джерел по темі дослідження та визначено поняття «інішомовна комунікативна компетентність» як та готовність до інішомовного спілкування з носіями мови, сприйняттю та розумінню партнерів, адекватному та своєчасному висловленню своїх розумових намірів.

Проаналізовано етапи формування лексичної компетентності: первинне звукове пред'явлення слова; відтворення слова; семантизація; контроль і розуміння; установка морфологічних і синтаксичних зв'язків слова.

Встановлено, що основними вимогами до навчання лексики на початковому етапі є знання та дотримання принципів навчання іноземної лексики, а саме: принцип раціонального обмеження словникового мінімуму учня: вчитель повинен знати принципи відбору навчального словника, до яких відносяться: семантична цінність слів та їх тематична відповідність програмі навчання, частота вживання лексичних одиниць, їх сполучуваність та словотворча цінність; науково відібраний словниковий мінімум повинен вмщувати найбільш вживані слова, стійкі словосполучення і мовленнєві кліше, що є матеріалом для будови мовленнєвих зразків, текстів, діалогів, вправ; принцип спрямованого пред'явлення лексичних одиниць в навчальному процесі; принцип враховування дидактико-психологічних особливостей навчання.

Зроблено висновок, що використання системи вправ, що спрямована на формування лексичних навичок на уроках англійської мови сприяє не лише кращому формуванню інішомовної лексичної компетентності учнів початкової школи, а й розвиває увагу, пам'ять, уяву, увагу, сприяє кращому осмисленню та оволодінням новими лексичними одиницями іноземної мови.

Ключові слова: Система вправ, лексичні навички, початкова школа, навчання іноземної мови, молодші школярі.

Svitlana LUKIANCHUK,

orcid.org/0000-0001-6799-3666

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of pedagogy and Methods of Teaching Ukrainian

and Foreign Languages

National Pedagogical Dragomanov University

(Kyiv, Ukraine) svitlanalukianchuk@gmail.com

Maryna KOMOGOROVA,

orcid.org/0000-0002-6829-811X

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy and Methods of Teaching Ukrainian

and Foreign Languages

National Pedagogical Dragomanov University

(Kyiv, Ukraine) mkomogorova@ukr.net

THE SYSTEM OF EXERCISES FOR THE LEXICAL SKILLS FORMATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS AT THE ENGLISH LESSON

The purpose of the article is to develop a system of exercises for the elementary school students' lexical skills formation at English classes. The analysis of scientific sources on the topic of the study was carried out and the concept of

"foreign language communicative competence" was defined as readiness for foreign language communication with native speakers, perception and understanding of partners, adequate and timely expression of one's mental intentions.

The stages of lexical competence formation such as : primary sound presentation of the word; reproduction of the word; semanticization; control and understanding; setting the morphological and syntactic relations of the word) are analyzed.

The main requirements for learning vocabulary at the primary stage are established. They are knowledge and compliance with the principles of learning foreign vocabulary, namely: the principle of rational limitation of the student's vocabulary minimum: the teacher must know the principles of selecting an educational vocabulary, which include: the semantic value of words and their thematic relevance to the program learning, frequency of use of lexical units, their combinability and word-forming value; the scientifically selected vocabulary minimum should contain the most used words, stable phrases and speech clichés, which are material for the structure of speech samples, texts, dialogues, exercises; the principle of directed presentation of lexical units in the educational process; the principle of calculating the didactic and psychological features of education.

The use of a system of exercises aimed at the formation of lexical exercises in English lessons contributes not only to the better formation of foreign language lexical competence of primary school students, but also develops attention, memory, imagination, attention, promotes better understanding and mastering of new lexical units of a foreign language.

Key words: Methodology, requirements for reading instruction, foreign language speech, foreign language teaching, junior schoolchildren.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство розвивається шаленими кроками, має багато запитів, які стосуються всіх сфер життя. Не виключенням є і сфера освіти. Згідно Державного стандарту, вивчення іноземної має зводитись не до елементарних знань з написання літер англійського алфавіту і простих навичок читання, а повинно включати в себе ключові компетентності задля ефективного володіння іноземною мовою. Національна доктрина про освіту України стверджує про важливість орієнтації на особистість кожного учня у процесі навчання для забезпечення гармонійно розвиненої дитини, яка зможе вільно використовувати набуті навички у повсякденні. Сьогодні, міжнародні зв'язки України мають більш змістовний фундамент, що дає можливість розглядати володіння іноземною мовою, як необхідність, за для міжнаціональної комунікації.

Початкова ланка освіти, є тією стартовою точкою, яка забезпечує знайомство учнів з іноземною (англійською) мовою. Вона формує навички читання та письма, усного монологічного та діалогічного мовлення для досягнення певної мети. Але всі ці етапи не можуть існувати окремо один від одного. В основі всього лежить активний словник дитини, який і забезпечує ті вміння на висловлення власної думки по відношенню до ситуації. Саме лексика забезпечує живе спілкування, розуміння, відтворення побаченого та почутого.

З кожним днем дана проблема не тільки не втрачає своєї актуальності, а й потребує не лише дослідження та обґрунтування таких умов, які допоможуть формувати англійськомовну лексичну компетентність учнів на високому рівні у кожному навчальному закладі, а й вимагає пошуку ефективних засобів на шляху вирішення, одним із яких, на нашу думку, є системний підхід.

Аналіз досліджень. Питання формування іншомовної лексичної компетентності так як і про-

блема системності не є новим в науково-методичній літературі. Багато дисертаційних досліджень спрямовано на розкриття цього завдання. Серед праць українських та зарубіжних дослідників: Е. Боума, Н.Д. Гальскова, Т.І. Капітонова, І.С. Кладова, Л.І. Колеснікова, М.П. Ллача, І.В. Нікішина, О.І. Плешкова, Дж. Скривенера, О.М. Соловова, Л.А. Терьохіна, О.В. Чикішева, Дж. Хармера, А.М. Щукіна та інших. Але системний підхід у формуванні іншомовних лексичних навичок уроках іноземної мови у початковій школі потребує додаткового вивчення.

Тож, **метою статті** є розробка системи вправ для формування лексичних навичок учнів початкової школи на уроці англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Однією із складових оволодіння іноземною мовою є набуття лексичної компетентності, що дає можливість вільно володіти отриманими навичками та знаннями, забезпечить активне спілкування англійською мовою як усно, так і писемно. Актуальність даної проблеми не втрачає своєї значущості. Адже, оволодіння лексикою, лексичною компетентністю дає можливість розвивати інтелектуальні можливості учнів початкової школи, навчають комунікувати, досягати успіхів у ній, допомагають адаптуватись відповідно до ситуацій та мінливих умов у сучасному суспільстві, світі. Тому, завдання вчителя – заохотити учнів до активної співпраці, розвивати у них бажання відкривати нове, користуватись набутими знаннями та вміннями, будувати комунікаційні лабіринти для вирішення проблемних ситуацій на уроках широко застосовуючи лексику.

Вивчення наукових джерел показало, що поняття «іншомовна комунікативна компетентність» дуже складне і багатогранне. Науковці дають його визначення в контексті тематики своїх досліджень. Узагальнення різних підходів та тлумачень показало, що термін «іншомовна

комунікативна компетентність» трактується як та готовність до іншомовного спілкування з носіями мови, сприйняттю та розумінню партнерів, адекватному та своєчасному висловленню своїх розумових намірів. Враховуючи вимоги програми, рівень іншомовної комунікативної компетенції випускника має бути достатнім для ефективного усного та письмового спілкування для вирішення міжособистісних, міжкультурних завдань (Гончаренко, 1997).

В межах нашого дослідження розглядаємо поняття «лексична компетентність» як складова частина комунікативної, становлення якої протікає як градуїований процес, у ньому умовно можна виділити кілька рівнів. Під рівнем сформованості лексичної компетенції нами розуміється здатність учнів вирішувати завдання, пов'язані з засвоєнням іншомовного слова при практичному користуванні ним у мові на основі набутих знань та відповідних навичок. Лексична компетенція тісно пов'язана з іншомовною комунікативною компетентністю, виступає її складовою частиною та істотно впливає на всі компетенції, що до неї входять.

Лексична компетенція, будучи частиною лінгвістичної компетенції передбачає (Лозниця, 2005 :176):

- 1) знання про лексичний склад мови (фразеологічні одиниці, окремі слова);
- 2) вміння визначати значення слова загалом у мовному контексті між мовними одиницями (синонімія – антонімія, поєднання і т. д.);
- 3) вміння використовувати лексику при роботі з текстом, побудова висловлювань з урахуванням поставленого комунікативного завдання.

Також, під «лексичною компетентністю» (ЛК) слід розуміти вміння учня розпізнавати та відтворювати відповідні лексичні одиниці так, як це роблять носії мови, здатність включатись в мовленнєвий ланцюжок.

Лексичні складові мови можуть розглядатись як з відкритих класів слів (прислівник, іменник, дієслово, прикметник) так і закритої групи (назви місяців, днів тижня, ваги чи міри), сюди ж відносяться сталі вирази у вигляді прислів'їв, приказок, фразеологізмів, прийменникові вирази тощо.

Лексична компетентність містить: граматичні та лексичні елементи.

ЛК має свою структуру:

Лексична навичка – як відомо з психології, навичка це автоматичне відтворення інформації, на основі постійно повторюваної діяльності. Лексична навичка дає можливість більш раціонально знаходити необхідні знання у пам'яті та вдало використовувати відповідно до потреби (Гонча-

ренко, 1997: 34) . Рецептвна складова – це вміння сприймати та розуміти лексичні одиниці в мовленні (Бігич, 2013: 216). Репродуктивна лексична навичка – це автоматичне відтворення та використання лексики в усній та писемній формах (Бігич, 2013: 217).

Рецептивні лексичні вміння та навичка ґрунтуються на правильному вживанні лексем, словосполучень, вміння відтворювати лексику та користуватись нею для вираження власних вражень, думок чи поглядів.

Наступний аспект ЛК – лексичні знання.

Лексичні знання – це свідоме автоматичне відтворення знань, понять у вигляді розуміння про цю систему та основних правил користування нею (Бігич, 2013: 216).

Лексичні знання, в свою чергу включають наступні вміння:

Усна, писемна форма слова;

Будова слова та відповідні поняття;

Сполучуваність слів як лексичної сторони, так із синтаксичної;

Схожість та відмінність лексичних систем між рідною мовою та іноземною;

Правила утворення слів;

Семантика слів;

Різноманітність словників та типів (Бігич, 2013: 216-217).

Важливо пам'ятати, що навчання граматики, фонетики та лексики відбувається в тісному взаємозв'язку, як єдина освітня задача, оскільки слова – це перш за все звукові комплекси. У слові окрім форми міститься ще й змістовий аспект. За ідеєю І.М Бермана, зміст слова – оптимальне ідеальне психічне утворення яке має в собі наступні компоненти:

- Образ предмету
- Значення самого слова
- Суть

З представленого змісту слова виходить, що в механізмі мовлення самих носіїв мови і в процесі оволодіння англійською мовою потрібно притримуватись тих самих співвідношень англомовних слів у свідомості учня, щоб оволодіння лексикою мало позитивну динаміку. І. М. Берман наголошує на такому компоненті змісту слова, як образ предмета чи самої дії, які і позначаються відповідним словом. Адже, іншомовне (англійська лексика) слово можна вважати засвоєним лише тоді, коли його написання чи звучання викликає у свідомості учня чіткий образ, уявлення про саме той предмет, явище, дію чи стан, яке цим словом і зазначається. Не меншу увагу потрібно приділити і такому компоненту слова, як зміст тобто його

суть. Знання з цієї площини пов'язане із власними знаннями, набутим досвідом. Щоб лексичні одиниці краще засвоювались, запам'ятовувались учнями, необхідно організувати таку навчальну діяльність, яка надасть можливість відтворювати отримані знання в таких мовленнєвих моментах, які максимально наближають дітей до повсякденних ситуацій та тісно пов'язані з їх життєвим досвідом.

Засвоєння знань з форми слова та його змісту відбувається в цілеспрямованій діяльності, яка націлена на багаторазове повторення фонетично правильного звучання слова у різних ситуаціях, відтворення має відбуватись вголос та з відповідною інтонацією, наголосом. Саме за такими критеріями має формуватись задачність у підготовці методичних баз для впровадження та відпрацювання лексичної компетентності в учнів початкової школи. Вивчення та знання іноземної мови часто асоціюється із знанням слів, але паралельно з цим, володіння самою мовою – вміння користуватись лексичними навичками, які і забезпечують безпосереднє спілкування й функціонування самої лексики.

У нашій роботі ми вважаємо за необхідне розглядати англomовну лексичну компетентність як частку не лише комунікативної складової, а й мовної, адже її вдало формування залежить не тільки від вміння вдало використовувати засвоєний словниковий запас у процесі говоріння з носіями мови, а й свідомого, правильного використання раніше засвоєних граматичних, орфографічних структур та певних особливостей вживання тих чи інших лексичних одиниць як в усному мовленні, так і на письмі. Такий аспект, робить процес творення учня з високою лексичною компетентністю, значно складнішим і тривалішим, вимагає незмірних зусиль зі сторони педагога у пошуку вчителем необхідних способів та методів збагачення іншомовного потенційного вокебулярного запасу як основи лексичної компетентності, яка має розширюватись певними етапами на думку О. Бігич, Г.Борецької та Н. Бориско.

Формування лексичних навичок відбувається в декілька етапів. Але слід зазначити, що основними вимогами до навчання лексики на початковому етапі є знання та дотримання принципів навчання іноземної лексики:

1. Принцип раціонального обмеження словникового мінімуму учня: вчитель повинен знати принципи відбору навчального словника, до яких відносяться: семантична цінність слів та їх тематична відповідність програмі навчання, частота вживання лексичних одиниць, їх сполучуваність

та словотворча цінність. Не можна обходити увагою такі властивості лексичних одиниць, як багатозначність та стилістична необмеженість. Особливо це важливо на початковому етапі, коли учні роблять перші кроки у вивченні іноземної мови.

2. Науково відібраний словниковий мінімум повинен вмещувати найбільш вживані слова, стійкі словосполучення і мовленнєві кліше, що є матеріалом для будови мовленнєвих зразків, текстів, діалогів, вправ.

3. Принцип спрямованого пред'явлення лексичних одиниць в навчальному процесі.

4. Принцип вираховування дидактико-психологічних особливостей навчання.

Щодо етапів формування, то перший етап - первинне звукове пред'явлення слова. Метою цього етапу можна назвати знайомство з вимовою нової лексичної одиниці та підготовка учнів до її відтворення. Лексична одиниця може бути вимовлена одноразово, або повторитися кілька разів. Наступний етап – відтворення слова. На цьому виді роботи завдання учнів – повторити слово за вчителем чи диктором. Однак не варто забувати, що вимова слова необхідно не тільки імітувати, але й усвідомлено вимовляти кожен звук, що входить до звукової оболонки слова. Успішність виконання цього завдання залежить від того факту, що обрана лексична одиниця повинна містити ті звуки, які знайомі учням.

Далі слідує етап семантизації та вторинного пред'явлення слова. Можна назвати цей етап початковим, оскільки саме з нього починається безпосередня робота зі словом. Семантизація і вторинне пред'явлення слова можуть поєднуватись у певній ситуації чи контексті. Під вторинним відтворенням слова ми розуміємо багаторазове промовляння учнями, після виділення цього слова вчителем з контексту.

Метою завершального етапу можна назвати установку морфологічних та синтаксичних зв'язків слова у певних межах. На даному етапі учнями вдосконалюються їх уміння та навички поєднання слів з іншими словами та їх вживання у правильній формі. Необхідно пам'ятати, що кожен учень має отримати можливість використовувати це слово кілька разів у певних ситуаціях. Найоптимальнішим вибором вправи буде те, в якому є зразок.

На основі вищесказаного ми розробили систему вправ, що відповідає етапам формування лексики учнів початкової школи на уроці англійської мови.

Отже, велике значення на формування лексичних навичок мають мовні вправи. Їх виконання пов'язується з етапами формування лексичних навичок.

Система вправ для формування лексичних навичок учнів початкової школи

Етапи роботи над формуванням лексичних навичок	Система вправ для формування лексичних навичок учнів початкової школи на уроці англійської мови
I. Первинне звукове пред'явлення слова	<ul style="list-style-type: none"> – вимова нового слова диктором; – вимова нового слова вчителем; – одноразова та/або кількаразова вимова слів (вчителем, диктором); – демонстрація слова в потоці мовлення
II. Відтворення слова	<ul style="list-style-type: none"> – хорове повторення нових слів; – повторення слів учнями шепотом, луною, ланцюжком; – відтворення слів фронтально, індивідуально; – читання в парах, у групах; – імітації ЛО у зразку мовлення (прослухайте слово, намалуйте названий предмет, потім промовте його)
III. Семантизація (вторинне пред'явлення слова)	<p>Перекладні способи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – однослівний переклад (bird– птах, salt– сіль,); – багатослівний переклад (go– йти, їхати, летіти, пливти); <p>Безперекладні способи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – тлумачення значення і/або пояснення ЛО рідною мовою (big– означає величину, розмір, go– рухатися будь– яким способом від даної точки); – дефініція/ визначення (watch– годинник, що носять на руці або в кишені); – наочна семантизація (демонстрація малюнків, предметів, діапозитивів, картин, жестів, рухів тощо); – мовна семантизація за допомогою контексту, ілюстративного речення/речень; – зіставлення однієї ЛО з іншими відомими словами іноземної мови – за допомогою антонімів і зрідка синонімів
IV. Контроль і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> – лаконічні відповіді на альтернативні запитання вчителя; – назвати слова за його дефініцією або зображенням (поєднати слово та картинку, слово та переклад); – назвати слова з певною орфограмою тощо; – підстановка слів у мовний зразок з опорою на наочність; – групування слів за різними ознаками: частинами мови, значенням тощо; – визначити узагальнююче слово; – згадування і називання усіх видових понять при називанні певного родового поняття (меблі – стіл, стілець, тощо); – вибір з ряду слів того слова, що не відповідає даній темі; – розташування вивчених слів в алфавітному порядку
V. Установа морфологічних і синтаксичних зв'язків слова	<ul style="list-style-type: none"> – послухати та об'єднати слова з їх синонімами/ антонімами (listen and group up the words with their synonyms/antonyms); – завершити речення (complete the sentences); – поєднувати частину тіла з предметом одягу (match the part of the body with the item of clothing); – скласти (підібрати) словосполучення до запропонованих слів, картинок; – додати (підібрати) до іменників 3– 4 визначення тощо; – з'єднати розкидані слова таким чином, щоб вийшли прислів'я/приказки тощо; – відновити текст; – скласти розповідь з новими словами; – описати картину використовуючи нові слова
VI. Робота над графічною основою слова	<ul style="list-style-type: none"> – поставити змішані літери в порядок запису, записати і прочитати слова (put the mixed letters into the write order, read the words); – заповнити ланцюжок , кросворд (fill in the chain, crossword) ; – заповнити пропуски у реченнях словами (fill in the blanks with the new words); – вставити пропущені букви,буквосполучення у слова і записати; – скласти і записати не менше 5 слів із даних букв; – переписати речення, вставляючи слова, дані у дужках, у потрібній формі; – словникові диктанти

Лексично спрямовані вправи сприяють формуванню лексичних навичок у повному обсязі.

Висновки. Використання розробленої нами системи вправ із формування лексичних навичок

може забезпечити якісне засвоєння програмного лексичного матеріалу; міцність та тривалість його зберігання в пам'яті учнів; включення лексичних одиниць активного характеру до продуктивних

видів мовної діяльності; усвідомлене вживання міння слів; швидке логічне відтворення фактів із лексичних одиниць; швидке впізнання та розу- текстів для аудіювання та читання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басіна А. Методика викладання іноземної мови в початковій школі. Київ : Шкільний світ, 2017. 115 с.
2. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур. К.: Ленвіт, 2013. 560 с.
3. Гапонова С. В. Сучасні методи викладання іноземних мов за кордоном. *Іноземні мови*. 2008. № 1. С. 24-31.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
5. Коломінова О. О., Роман С. В. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 40-47.
6. Нікалаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов К. Ленвіт, 2008. 285 с.
7. Лозниця В.С. Психологія та педагогіка: основні положення. Навчальний посібник. К: Центр навч. літератури, 2005. 303 с.
8. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. *Іноземні мови*. 2010. №4. С. 16-23.

REFERENCES

1. Basina A. Metodyka vukladannia inizemnoi movu v pochatkovii shkoli. [Methodology of teaching a foreign language in primary school] K: School world, 2017. 115 p. [in Ukrainian].
2. Bihych O., Borysko N, Boretska H. Metodyka navchannia inozemnyh mov ta kyltyr [Methods of teaching foreign languages and cultures]. K.: Lemvit, 2013. 560 p. [in Ukrainian].
3. Haponova S. Suchasni metidu vukladannia inozemnuh mov za kordonom [Modern methods of teaching foreign languages abroad] . Inozemni movy. 2008. № 1. p. 24-31. [in Ukrainian].
4. Honcharenko S. Ukrainiisii pedogigichnui slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. K.: Lybid, 1997. 376 p. [in Ukrainian].
5. Kolominova O., Roman S. sychasni tehnologii navchasnnia angliiskoi movy u pochatkoviy shkoli [Modern technologies of teaching English in primary school. Inozemni movy. 2010. №2. p. 40-47. [in Ukrainian].
6. Nikalaeva S. Osnovy sychasnoi metodyky vykladannia inizemnyh mov [Basics of modern methods of teaching foreign languages]. Kyiv, Lemvit, 2008. 285 p. [in Ukrainian].
7. Loznytsia V. Psyhologia ta pedagogika. Osnovni polozhennia. [Psychology and pedagogy: basic provisions.]. K: center of educational literature, 2005. 303p. [in Ukrainian].
8. Smolina S. Metodika formyvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentnosti. [Methodology of foreign language lexical competence formation]. Inozemni movy. 2010. №4. p. 16-23. [in Ukrainian].